

En ces temps d'incertitudes identitaires qui traversent la plupart des sociétés occidentales, il est intéressant de constater que la colonie agit comme un révélateur des failles et des inquiétudes de la métropole. Vanthemsche souligne en effet que les complexes belges face à la communauté internationale et les contours flous de l'identité belge en constituent un des fils rouges. L'auteur démontre également combien la question coloniale de manière générale et les interrogations sur les capacités de la métropole à administrer des territoires d'outre-mer furent des sources de frictions entre la métropole et la colonie, entre le Roi et la classe politique, entre les diverses mouvances politiques, et enfin entre des personnalités et des courants au sein de ces partis.

Le lecteur n'y trouvera pas un bilan global, ni des réponses simples. C'est tout à l'honneur de son auteur de souligner les nombreuses zones d'ombre et les multiples problématiques qui restent en friche. C'est d'ailleurs un des grands mérites de cette synthèse : témoigner de la richesse d'un champ de recherche souvent sous-estimé par les historiens belges, ainsi que des nombreuses possibilités qui s'offrent aux futurs historiens intéressés par le passé de leur pays et de ses territoires d'outre-mer.

Anne Cornet

IV. Histoire politique / Politieke geschiedenis

MAARTEN VAN GINDERACHTER

**«Het rode vaderland. De vergeten geschiedenis van
de communautaire spanningen in het Belgische
socialisme voor WO I»**

Tielt, Lannoo/AMSAB-ISG, 2005, 494 p.

In *Het rode vaderland* stelt Maarten Van Ginderachter zich tot doel de 'vergeten geschiedenis' van de communautaire spanningen in het Belgische socialisme – of de Belgische Werkliedenpartij (BWP) – vóór de Eerste Wereldoorlog te reconstrueren. "Welke was de nationale identiteit van de Belgische sociaal-democraten voor WO I" is de hoofdvraag en het onderwerp van dit boek. Terecht preciseert de auteur dat nationale identiteit geen statische betekenis heeft, omdat die onderhevig is aan contextgebonden veranderingen, en benadrukt hij vervolgens het verschil met het dynamische evolutieproces van nationale identificatie (het proces van identiteitsvorming). De taak die Van Ginderachter zich heeft gesteld, is daarom alleen al allerminst een sinecure. Bovendien blijkt uit zijn toelichting van de begrippen 'natie' – 'etnie' – 'vaderland' hoe moeilijk het is duidelijk en strikt onderscheiden theoretische concepten te hanteren, omdat men in het empirisch onderzoek vanzelfsprekend geconfronteerd wordt met de discrepantie tussen de huidige theorievorming en de 'concepten' die de auteur in hoofdzaak in geschreven verhoogbronnen – in twee talen – heeft aangetroffen. Eigentijdse verhoogproducenten hanteerden begrippen als 'volk', 'ras', 'nation', 'people', 'staat', 'patrie' en 'vaderland' immers tegen een sterk veranderlijke en zeer bewegende

en gespannen achtergrond, waarin de houding van de Belgische socialistische tegenover het vaderland zowel werd gedetermineerd door de nationale en regionale contexten, waarin ze hun strijd om macht en sociale verandering leverden, als door het interne ideologisch-principiële en politiek-opportunistische debat over de houding van de BWP ten aanzien van de Belgische natie/staat en dito vaderland. Waren de professionele politiek-ideologische vertoogproducenten zich wel altijd terdege bewust van alle nuances en verschillen tussen deze begrippen, van de inhoudelijke spanning ertussen en de tegenstrijdige invulling ervan? En dan hebben we het enkel over de ‘aanbodzijde’ van de vertoogproductie. Want hoe hebben de individuele leden van het socialistische doelpubliek dat nationale identiteitsvertoog gereciperd? Het is één van de fundamentele vragen die de lezer zich stelt tijdens de lectuur van deze boeiende en prikkelende monografie.

Naast ‘natie’ en ‘etnie’ – beiden gebruikt in de zin van ‘verbeelde gemeenschappen’ – verduidelijkt Maarten Van Ginderachter het verschil tussen een juridisch-politiek en een etnisch vaderland, die in multi-etnische staten zoals België uiteraard niet samenvallen. Globaal beschouwd en na lectuur van het hele werk terugblikkend op de inleiding ervan meen ik dat Van Ginderachter een concept als ‘constitutioneel patriottisme’ had kunnen introduceren om het juridisch-politiek vaderland als één van de polen van het spanningsveld en het begripshistorische evolutieproces toch beter te duiden. In weerwil van de initiële en probleemstellende begripsafbakening, die Van Ginderachter wel degelijk vooropstelt, neigt de auteur

mijns inziens er toch meermaals naar om de begrippen ‘nationalisme’/‘patriottisme’/‘vaderlandsliefde’ – ‘natie’/‘vaderland’ als synoniemen te gebruiken (bv. p. 32-36, p. 142, p. 147). Dit is wellicht het gevolg van het feit dat het vertoog van de onderzochte actoren nu eenmaal getuigt van een vrij hoge ‘volatiliteit’, d.w.z. dat de betekenis van elk van de gehanteerde begrippen in de loop van het vertoogproductieproces qua concrete inhoud en duiding sterk beweeglijk was ten opzichte van eerdere, gelijktijdige en latere inhouden en duidingen.

Het concept *Verfassungspatriotismus* werd pas na de Tweede Wereldoorlog geïntroduceerd en werd in de jaren 1970 uitgewerkt door de Duitse politicoloog D. Sternberger. Jürgen Habermas nam het vanaf het midden van de jaren 1980 over tijdens de *Historikerstreit* en het staat centraal staat in het debat over de postnationale, Europese identiteits- en burgerschapsvorming. Nochtans kan de historicus het ook hanteren om civiek-burgerlijke identificatieprocessen in de Belgische context in een langeretermijn-perspectief te onderzoeken. Onder constitutioneel patriottisme wordt doorgaans de identificatie van de burger verstaan met de grondwaarden, normen, instellingen en ‘republikeinse’ politieke cultuur van een op een democratische grondwet gevestigde rechtsstaat, inzonderheid in geval van multi-etnische, -religieuze en pluriforme samenlevingen.

In zijn analyse van de verschillende fasen van het nationale identificatieproces van de Belgische socialistische Maarten Van Ginderachter meermaals aspecten van het BWP-vertoog aan, die erop wijzen dat zij

zich van het burgerlijke nationalisme en chauvinisme distantieerden en het 'goede', 'socialistische patriottisme' duiden in functie van de mate waarin aan de arbeidersklasse eindelijk volwaardige sociale, culturele en politieke rechten en vrijheden zouden worden toegekend. Het lijkt me tamelijk evident om onder meer de socialistische campagne en strijd voor het Algemeen Enkelvoudig Stemrecht (AES) te correleren aan een civiek-egalitaire opiniestroming in 'constitutioneel/juridisch-patriottische' zin, waarbij de BWP zich opwierp als promotor van het enige, echte, goede vaderland (onder het motto van *Ubi bene, ibi patria*). Die profilering hing nauw samen met het toenemende reformisme binnen de BWP, maar ook met haar pacifistische en internationalistische profilering, waardoor ze zich eveneens tegen het burgerlijke chauvinisme afzette.

Juristen-politici als Emile Vandervelde en Jules Destrée namen ten aanzien van het vaderland standpunten in, die men zonder veel *hineininterpretierung* en op basis van expliciete argumenten als constitutioneel-patriottisch kan duiden. Zo correleerden ze het socialistisch patriottisme aan de gehechtheid aan de Belgische grondwet en de traditionele vrijheidsliefde die ze in tijden van toenemende internationale spanning tegenover de 'Duitse dwingelandij' en politiek autoritarisme stelden (zie citaten uit de jaren 1903-1905, p. 258-260). Ondanks het onvoltooide democratiseringsproces bleek een rationele keuze voor de Belgische democratische instellingen zeker in vergelijking met minder ver gedemocratiseerde landen toch logisch. Dat het socialistische patriotisme effectief in functie van egalitair-

constitutionele en -juridische premissen kan en prioritair dient geduid te worden, blijkt nogmaals overduidelijk uit het standpunt van de BWP inzake de nationale jubelfeesten van 1905 (p. 269). Die nadruk op de toekenning van gelijke politieke rechten als *conditio sine qua non* voor de erkenning door de BWP van België als een waarachtig vaderland nam doorheen de verschillende fasen van de strijd voor AES sedert de jaren 1890 alleen maar toe. Het is begrijpelijk dat de auteur zich qua onderzochte tijdspanne (1885-1914) heeft beperkt tot de periode vanaf de oprichting van de BWP tot het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, maar het is precies in de daaropvolgende periode dat het nationale identificatieproces van de Belgische socialisten in een grote versnelling is gekomen. Uitgaande van een concept als constitutioneel patriottisme zou het immers bijzonder relevant (geweest) zijn de fasen van dat proces vóór, tijdens en na de Eerste Wereldoorlog te vergelijken.

Een tweede globale bedenking is dat de verschillende fasen van het nationale identificatieproces van de Belgische socialisten en de socialistische vaderlandsvertoogproductie – in een volgende etappe van het onderzoek? – best systematischer zouden worden vergeleken met het vaderland- en natiedenken van de Belgische katholieken en liberalen. Men mag aannemen dat ook daaruit zal blijken hoezeer het Belgisch vaderland levensbeschouwelijk gespleten was. En dat er dus regelmatig levensbeschouwelijke scheuren in de Belgische driekleur verschenen. De mate waarin katholieken en antiklerikalen zich met het vaderland identificeerden dient bovenal te worden gecorreleerd aan de mate en de fasen

waarin ze effectief deel hadden aan de uitoefening van de staatsmacht. Liberalen en katholieken – die immers door Leo XIII werden aangemaand (encycliek *Licet multa* van 3 augustus 1881) om hun twisten over de Belgische Grondwet te staken – concurreerden tegen elkaar door zich onder meer op te werpen als de échte constitutionalisten, en dus goede patriotten.

Dat de politiek affectie voor en identificatie met het vaderland absoluut niet onvoorwaardelijk is, mag blijken uit volgend voorbeeld. In 1905 schakelde de kerk zich ten volle in de groots opgezette vieringen ter gelegenheid van 75 jaar nationale onafhankelijkheid. Het episcopaat vaardigde een herderlijke brief uit waarin zowel de katholieke ziel als het politieke constitutionalisme als wezenskenmerken van de Belgische natie werden geduid. Maar toen eertijds, ten tijde van de 50^{ste} nationale verjaardag van de Belgische onafhankelijkheid, de schooloorlog in volle hevigheid woedde en de bisschoppen het katholieke verzet aanvoerden, was dat wel even anders. In de aanloop van de voorbereiding van de officiële feesten (1879-1880) waren ze tot het besluit gekomen dat ze zich tot het *Te Deum* zouden beperken en dat de clerus zich voorts van deelname aan de festiviteiten zou onthouden. Wat Woeste als tolk van de liberaal-katholieke Rechterzijde een strategische fout vond (zie diens *Mémoires*, I, p. 186-190). Voor de kerk was de mate waarin ze bereid was om zich te engageren om de patriottische ‘devotie’ te promoten dus ook direct afhankelijk van een rationeel belangenopportunisme en van de mate waarin het principe van de ‘verdelende rechtvaardigheid’ in het

uitvoeren van de staatsmacht effectief werd toegepast om collectieve middelen te herverdelen, teneinde de uitoefening van die grondrechten en -vrijheden, die de groei van de kerk in eerste instantie moesten toelaten, concreet mogelijk te maken.

Systematisch comparatief onderzoek naar het vaderlandse vertoog van beide andere partijen in dezelfde periode en daarna zou interessant zijn om na te gaan of en in welke mate gemeenschappelijke mobiliserende vaderlandse mythes (‘vreemde overheersing’, ‘vrijheidsliefde’, ‘middeleeuwse vrije gemeenten’, etc.) werden opgevoerd en vooral in combinatie met welke principiële en concrete eisen. Maarten Van Ginderachter wijst er bijvoorbeeld op dat de revolutie van 1830 een belangrijk ijkpunt was in de nationale identificatie van de Brusselse socialisten (p. 77-82), die het thema van de door de burgerij ‘gestolen’ revolutie ontwikkelden. Het aandeel van de arbeidende klasse in het maken van de revolutie en het grondvesten van de nieuwe staat werd uiteraard in de verf gezet om het feit aan te klagen dat het proletariaat in de praktijk niet van dezelfde grondrechten kon gebruik maken. Het thema van de revolutie van 1830 werd echter op gelijkaardige wijze, zij het anders ingevuld, ook bijvoorbeeld door de katholieken ontwikkeld, nogmaals in de context van de schoolstrijd of telkens wanneer de gelijke financiële behandeling van vrije en officiële scholen werd opgeëist. In het katholiek-patriottisch vertoog wordt 1830 natuurlijk het moment waarop het katholieke België vrijheid en gelijkheid veroverde om die vervolgens in de Grondwet te beitelten, waartegen de politiek van liberale regeringen

of antiklerikale besturen volgens de katholieken dan weer indruiste.

Maarten Van Ginderachter gaat ook in op de spanning tussen het politiek-strategisch opportunisme dan wel de authentieke identificaties achter het nationale discours van de BWP, maar dat valt moeilijker kwantitatief te meten dan kwalitatief te beschrijven. De auteur wijst zeker meermaals op (electoraal) opportunisme als mogelijk motief voor het appeleren aan of zich afzetten tegen die patriottische thema's. Persoonlijk vraag ik me af of de electorale en politiek-strategische berekeningen toch niet zwaarder doorwogen. Dat Belgische nationale symbolen in de periode 1885-1914 minder goed in de markt lagen bij de BWP en dat de katholieken ze zich toeëigenden, kan men als evident beschouwen gelet het homogeen-katholiek karakter van die regeerperiode. Daar de katholieke partij tijdens de bestudeerde periode onafgebroken de regeringsmacht uitoefende, is het evident dat een partij als de BWP, die een jaar na de katholieke verkiezingsoverwinning op de liberalen werd opgericht, van in den beginne een problematische relatie onderhield met een door de conservatieve katholieken gedomineerd 'vaderland', waarin de BWP immers nog alles te veroveren had.

Om het proces van nationale identificatie in de bronnen van het Belgische socialisme te analyseren is Maarten Van Ginderachter op zoek gegaan naar uitlatingen over vrijheidsliefde, de grondwet, de Oude Belgen, de gemeentetijd, de eeuwenlange vreemde overheersing, de Belgische Revolutie en soortgelijke Vlaamse en Waalse nationale symbolen. De auteur heeft daarbij ge-

opteerd voor een exhaustief onderzoek van de socialistische pers. Spijtig genoeg is het overgebleven partijarchief relatief beperkt, zodat de interne besluitvorming in de schoot van de partijtop niet systematisch kon worden geanalyseerd. De auteur beperkt zich in feite tot een casusstudie van de BWP-federaties van Gent, Brussel en de Borinage. Daar de BWP een sterk gedecentraliseerde partij was, ligt deze aanpak voor de hand. Van Ginderachter gaat na hoe de eerste verkiezingen op basis van het Algemeen Meervoudig Stemrecht (AMS) in oktober 1894 in de BWP met een communautaire breuklijn bloot legden, die een onmiskenbare electorale tegenstelling tussen het klerikale Vlaanderen en het antiklerikale Wallonië reveleerde. Persoonlijk denk ik dat men toch meer belang mag hechten aan de door 'electorale rekenkunde' ingegeven politiek-opportunistische, -tactische en -strategische opties, zeker in de periode na de verovering van het AMS en de intrede van de BWP in tal van gemeente- en provincieraden en -besturen. In dit licht moet worden opgemerkt dat het relevant zou geweest zijn om de verschillende BWP-federaties van de provincie Henegouwen te onderzoeken.

Maarten Van Ginderachter staft zijn optie om de Boreinse federatie onder de loep te nemen door "het uitzonderingsstatuut van de Borinage als enige Waalse federatie waaraan een diepgravende monografie gewijd is" (p.28), doelend op het onderzoek van Jean Puissant. Door zijn analyse in hoofdzaak te beperken tot de houding van de Boreinse federatie, die zich van meetaf anti-Vlaams opstelde, blijft de relatie van de Henegouwse BWP tot de uitoefening van macht op het provinciale niveau spijtig

genoeg te zeer onderbelicht. Uiteraard wijst Van Ginderachter wel op de rol van Jules Destrée en diens houding tegenover de Gelijkheidswet of zijn ophefmakende *Lettre au Roi* van augustus 1912. Om diens pleidooi voor bestuurlijke scheiding goed te vatten, dient de reactie van de Henegouwse BWP echter gesitueerd te worden in het licht van de crisis van het Belgische constitutionele regime, die na de verkiezingen van 2 juni 1912 een hoogtepunt bereikte en de illusies over het bestaan van '*l'âme belge*' de grond inboorde. De Henegouwse socialisten speelden in de ontkenning van deze crisis een cruciale rol. Onder impuls van de BWP, die vanaf 1895 samen met de liberalen het provinciaal bestuur in handen had, profileerde de provincie Henegouwen zich immers als een bijzonder actief en vooruitstrevend subaltern bestuur, dat zich tegen de homogeen-katholieke regering en diens politieke en vooral ook levensbeschouwelijke dominantie van het 'vaderland' afzette.

In Henegouwen streefde de BWP naar de uitbouw van wat men in feite een socialistische 'substaat' zou kunnen noemen. Zo bouwde de provincie onder meer een eigen onderwijsnet uit van technische en normaalscholen, naast de gemeentescholen die veelal onder voogdij van antiklerikale gemeentebesturen stonden. Maarten Van Ginderachter haalt de kwestie van de Henegouwse normaalscholen wel terloops aan (p. 323) zonder echter door te dringen tot het belang ervan. Na de invoering van het AMS kwam de schoolstrijd steeds meer in het teken te staan van de strijd om de controle van de vorming van het toekomstige massalectoraat. De oprichting van pro-

vinciale normaalscholen kaderde in het streven van de BWP om zo een korps van leerkrachten op te leiden in kweekscholen, die zoveel mogelijk aan de controle van de katholieke regering en de kerk zouden worden onttrokken. De provincie Henegouwen wachtte al een aantal jaren op een officiële aggregatie van haar normaalscholen door de regering, toen de kwestie door de weigering van minister Dechamps in 1910 op de nationale agenda kwam te staan. De schoolstrijd was dus al hevig opgeflakkerd toen Frans Schollaert zijn wetsontwerp op de schoolbon in het voorjaar van 1911 indiende.

Maarten Van Ginderachter analyseert wel de opstelling van de BWP ten opzichte van het vaderland via de standpunten die de partij innam tegenover de Gelijkheidswet en de wetten op de hervorming van het leger of de overname van de Kongo, maar het is vreemd dat hij de langdurige besprekingen in het parlement over de onderwijsproblematiek en de opeenvolgende schoolwetsontwerpen links heeft laten liggen. Zowel het debat over het schoolbonontwerp als dat over de schoolwet-Pouillet – dat tot de langste parlementaire debatten tot dan toe behoorde – reveleert hoe zich vanaf 1910-1911 gestaag een crisis van het Belgische constitutionele regime ontplooidde, die in 1911-1912 (vanaf de val van de regering Schollaert door de parlementaire crisis over het schoolbon-ontwerp over de daaropvolgende gemeenteraadstot de wetgevende verkiezingen van respectievelijk oktober 1911 en juni 1912), tot een hoogtepunt kwam. Door zich echter op de Boreinse federatie te concentreren, komt de impact van deze crisis op de opstelling van de hele

Henegouwse BWP niet voldoende tot uiting, terwijl een aantal trends, die juist op gang komen in andere Waalse subregio's, zoals Charleroi en Luik, niet genoeg in beeld komen. Het is precies daar dat de interactie tussen liberale en socialistische wallinganten van de grond komt, gaande van het promoten van de culturele status van het Waals tot het oprichten van de eerste wallingantische congressen en het formuleren van voorstellen tot een politiek-institutionele reorganisatie van de Belgische staatsstructuur op provinciaal- of regionaal-autonomistische, administratief-separatistische of federalistische basis.

Figuren als de socialistische bestendig afgevaardigden P. Pastur en L. Caty, die hun beleid nochtans toelichtten in *L'action socialiste au conseil provincial du Hainaut, 1895 à 1907*, komen niet aan bod en worden zelfs niet vermeld. Maarten Van Ginderachter haalt wel tweemaal de standpunten aan van F. André, maar niet de korte tekst die deze ondervoorzitter en later voorzitter van de provincieraad van Hengouwen als reactie op de ontgoochelende verkiezingsuitslag van juni 1912 publiceerde over *La séparation administrative*. Merkwaardig is dat Van Ginderachter een aantal publicaties met voorstellen over regionalisering, administratieve scheiding of federalisme op provinciale basis blijkbaar niet heeft geconsulteerd en bij zijn analyse betrokken. Hoewel het enigszins gedateerd is, had het overzichtswerk van R. De Nolf over *Federalisme in België als grondwettelijk vraagstuk* hem hierbij van nut kunnen zijn. Het staat buiten kijf dat een meer diepgaande analyse van de opstelling van de BWP in het schoolpolitieke

debat ook heel wat inzichten over de samenhang/spanning tussen nationale en levensbeschouwelijke identificatie zou hebben opgeleverd.

Uit de analyse van Maarten Van Ginderachter blijkt hoezeer de Gentse socialisten – waarvan hij aantoonde dat ze zich via hun vaderlandse retoriek meer refereerden aan Vlaanderen dan aan België als vaderland – vasthielden aan (hun versie van) de Guldensporenretoriek in die mate dat men zich kan afvragen of dat andere Vlaamse socialisten niet danig op de zenuwen heeft gewerkt. Of het vertoog van de leidinggevende Gentse socialistische mandatarissen en opiniemakers representatief is voor de totaliteit van het Vlaamse socialisme, vergt zeker verder onderzoek en meer tijd. Toch had Van Ginderachter om evidente redenen kunnen refereren aan de bekende kritiek van August Vermeylen op de “ultraromantische patriotterij” en diens sterk ‘transcultureel’ gerichte toekomstvisie op de positie van de Vlaamse cultuur en identiteit in Europa. De jonge Vermeylen behoorde rond 1900 uiteraard niet tot de BWP-leiding, maar zijn kritische opstellen over de Vlaamse beweging getuigen van de participatie van intellectuelen aan het maatschappelijk debat. Het is dan ook vreemd dat de figuur van Vermeylen slechts één keer voorkomt in dit boek en dat de resonantie van zijn beide opstellen (*Kritiek der Vlaamsche beweging*, 1895; *Vlaamsche en Europeesche beweging*, 1900) niet worden behandeld. Men kan zich dan ook de vraag stellen welk het ‘soortelijk gewicht’ is van de verschillende onderzochte vertoogbronnen. Afsluitend kunnen we ons de vraag stellen of Vermeylens kritiek op termijn niet veel meer doorwoog

dan, bijvoorbeeld, Edouard Anseeles Grootnederlands geïnspireerde roman over 1830 ?

Roel De Groof

V. Culturele geschiedenis / Histoire culturelle

PASCAL GIÉLEN

«**De Onbereikbare Binnenkant van het Verleden. Over de encenering van het culturele erfgoed**»

Lannoo, 2007, 206 p.

Zoals in de meeste Europese landen is er ook bij ons de laatste jaren een sterke groei van de erfgoedsector te merken. Dit is ongetwijfeld een gevolg van allerlei evoluties die het leven sneller lijken te veranderen dan vroeger het geval was. De opkomst van multimedia en internet, de impact van de globalisering, mondiale verschuivingen van de politieke en economische krachtsverhoudingen, het zijn ontwikkelingen die het recente verleden sneller van ons doet wegglijden. De verhoogde interesse voor erfgoed en voor geschiedenis in het algemeen, wordt vaak opgesplitst in serieus en populair, vakliteratuur tegenover uitgaven voor een breed publiek. De academisch geschoolde historicus haalt daarbij in de regel zijn neus op voor de manier waarop de amateur in het verleden is geïnteresseerd. De mix van sensatie en nostalgie waarmee geschiedenis als cultuurproduct voor de gewone man aantrekkelijk wordt gemaakt, staat tegenover de zoektocht naar de objectieve waarheid van de historicus. Ontsluiting en presentatie van erfgoed voor een breed publiek wordt vaak met die popularisering

in verband gebracht. Bezoekers van musea en erfgoedinstellingen worden op hun subjectieve gevoelens aangesproken. Meer nog dan kennis van het verleden te willen bijbrengen, is de encenering van het culturele erfgoed er heden ten dage op gericht emoties los te weken, een stuk ervaring van het verleden te bewerkstelligen die meer met gevoel dan met verstand te maken heeft.

De representatie van het verleden is dan ook geen loutere zaak van historici meer. Er zijn in een tiental jaren tijd nieuwe professionele bemiddelaars tussen verleden en heden gekomen. Rondom de bescherming, ontsluiting en presentatie van erfgoed, gaande van eeuwenoude monumenten tot banale gebruiksvoorwerpen van enkele generaties terug, is een bloeiende professionele sector gegroeid, omkaderd door een actief politiek beleid en navenante financiële ondersteuning. In *De Onbereikbare Binnenkant van het Verleden* doet Pascal Gielen verslag van zijn jarenlange onderzoek naar de encenering van het culturele erfgoed. Zijn analyse van de presentatie en receptie van zowel historisch als artistiek erfgoed in een tiental erfgoedinstellingen in heel Vlaanderen is geschraagd op enkele begrippen die ook theoretisch worden uitgewerkt. Gielen noemt ze begrippen met een hoge resonantie in erfgoedland : nostalgie, evenement, identiteit of behoren en de receptie van het erfgoed door het publiek. Het zijn begrippen die niet meteen aansluiten bij traditioneel historisch onderzoek. Denken we maar aan de afkeer die het objectivistische streven naar de historische naakte waarheid, tegenover een begrip als nostalgie heeft.